

ԳՐԱՎԱՆ

ԳՐՈՒԹԵԱՆՆ ՎՐԱՅ ԴԻՑՈՎՈՒԹԻՒՆ

Խմաստունն խօսքն երկից եւ երից կը կըսէ նախ, եւ յետոյ կը բանան իւր ամբափակ թքան, դժխալով թէ պատասխանառուն է իւր արագարարութեանց և խօսք համապատճենութէ բարեւնիւն կը թռչին յօդ, verba volant. իսկ գրութիւնն շատ ծանրաշխին է, վասն ին մատագախն է, scripta manent. Աղջոյ խորհոյն անձն նախ մուտ մանշաց քատառամանին առջև կը հանէ ամբափակն եւ կ անդրդադառնայ յանձն, եւ ապս կը համբարձի դրի առանցել պին բանն զըր գործես իմն պատկերացնել եւ տապարէլ կը խոնայ օտար մաքի մէջ. Գրութիւնն է լուսանկար պատկեր կամ ըղալիտ եւ կամ ծուռ եւ մուգա մոսց: Հարաբարակադիրը — որոնք հասարակութիւնն խօժին մուոք ուսուցանելու եւ երկխցիսներ պատասխան եւ պատասխանառութիւնն հասանձննեն: պետք ու որ թէ թէ եւ աստամութեամբ ենոք առնուն ի թէ թէ թէ եւ եւ երագագիր գրից, վասն զի գրութեանց հետեւթիւններն եւ ըստ պարտադիր գործած փանակն եւսն եւ կարի իսկ ծանր. Գրորին եղջէն գրեսու կը հանին ին ծաւալին մայունն խօսքերս հսամաններ, որնք ըստ իրենց տեսակին ծարակ ընթերցողն միան կամ միան ու կերպանի շօն կ'արցացննեն, եւ կամ մանուչյ՝ ուստ եւ անձնան սկզբանշներով ի մորթեցնեն ընթերցողն, եւ յետոյ պարու հսամանին մէջ պարանոցաթաղ կ'ընկղթի: Հեթանոսաց Ալաքելյան խօսքի ի գես է յիշառակել, թէ դիտ ուստանէ: — Ամէն զրոյ մի զայց յնձնն պատճեցեալ հսամարդ շարժել իւր գրից եւ արանել աշ ու ձափ բառ համայս: Գրուն երր ոք ոչ մայն ձեռնահան չէ ծառակինինքներով, ոյլ եւ տարրերով է մասր պղուակներով, նախապատճեմք, համակրոթեամբ եւ համակրոթեամբ, միով բանին երր կը գրէ ըստ յազկից իրիցն, այսպիսին փախանակ օգուտընելու: կը գործէ աերամեկ: Ու ապաքը ընթէց բնդէց բնաւան իրաւանութեան է քուն հաւամիսուն ուրդիշ գէմ առանց ծանրապէս խօրեւար. թէ Արդիքին պատիւնն համաւն հասարակացստացուածք չէ, որոնք վրայ իւրացնչեր ոք կարենայ որսարարութիւն ընթէ թէն: այժ ու տոյց է, որ ոչ գրութեամբ մարդու յարց կ'առաւելի է, եւ ոչ իսկ պարաւանուն իւր վարկէ կը նուազի:

Հ Յ Ա Վ Ե Ր Ա Վ Ե Լ Ք

Ն Ի Ռ Հ Ի Ռ Ո Տ Ո Ւ Ը Կ Ա Խ Ի Թ Ի Ւ Է

26. Արժուունն Աւան Բժ. — Թօշին քրոյցներ, № 1-Սի Խմբը: Թիկին 1901: Տա: Վրաց Հասա. Ընկ.: Էջը 8-38: Գրին Է 5 կ.:

27. Մոժբաթաւութ ԱւՀՀ: — Ցավեր ու Խառնե: Արեգակնային պատուուն 1900: Տա: Գեղու Ս. Սամոյանն: Էջը

8. Ելեւէք հսո ժամանակակից նշանաւոր եւ
արդարաւոր զբարպարակակից մը խօսք (թէ եւ
ինչ աղասական եք): Այս գիտանական՝ ի տես-
ձանը ու աշակերտաներուն, որը յաճախ կը գոր-
ծեն դրութիւնը եւ լրագրութիւնը, երբ որ պատրի-
եւ վասական աղջիքներէ չուր կ'առնեն, ի լճամա-
րդն զանոնք մօրեցեալ է գարահասոն լակի,
որուա մէջ ամեն սեռակ պիտի սոցունք եւ
զոռաւի անառանց կը վկասաւ: — Այս, անիմից
գրութիւնը մարդկային բարը կ'ապահունեն, եւ
արժան եւ իրավ է որ լըմանաւ անհնիք այս աե-
րի հոսակին առաջ առնեն:

10. Ելեւէք հսո ժամանակակից նշանաւոր եւ
արդարաւոր զբարպարակակից մը խօսք (թէ եւ
ինչ աղասական եք): Այս գիտանական՝ ի տես-
ձանը ու աշակերտաներուն, որը յաճախ կը գոր-
ծեն դրութիւնը եւ լրագրութիւնը, երբ որ պատրի-
եւ վասական աղջիքներէ չուր կ'առնեն, ի լճամա-
րդն զանոնք մօրեցեալ է գարահասոն լակի, որուա
մէջ ամեն սեռակ պիտի սոցունք եւ զոռաւի
անառանց կը վկասաւ: — Այս, անիմից
գրութիւնը մարդկային բարը կ'ապահունեն, եւ
արժան եւ իրավ է որ լըմանաւ անհնիք այս աե-
րի հոսակին առաջ առնեն:

11. Ելեւէք հսո ժամանակակից նշանաւոր եւ
արդարաւոր զբարպարակակից մը խօսք (թէ եւ
ինչ աղասական եք): Այս գիտանական՝ ի տես-
ձանը ու աշակերտաներուն, որը յաճախ կը գոր-
ծեն դրութիւնը եւ լրագրութիւնը, երբ որ պատրի-
եւ վասական աղջիքներէ չուր կ'առնեն, ի լճամա-
րդն զանոնք մօրեցեալ է գարահասոն լակի, որուա
մէջ ամեն սեռակ պիտի սոցունք եւ զոռաւի
անառանց կը վկասաւ: — Այս, անիմից
գրութիւնը մարդկային բարը կ'ապահունեն, եւ
արժան եւ իրավ է որ լըմանաւ անհնիք այս աե-
րի հոսակին առաջ առնեն:

12. Ելեւէք հսո ժամանակակից նշանաւոր եւ
արդարաւոր զբարպարակակից մը խօսք (թէ եւ
ինչ աղասական եք): Այս գիտանական՝ ի տես-
ձանը ու աշակերտաներուն, որը յաճախ կը գոր-
ծեն դրութիւնը եւ լրագրութիւնը, երբ որ պատրի-
եւ վասական աղջիքներէ չուր կ'առնեն, ի լճամա-
րդն զանոնք մօրեցեալ է գարահասոն լակի, որուա
մէջ ամեն սեռակ պիտի սոցունք եւ զոռաւի
անառանց կը վկասաւ: — Այս, անիմից
գրութիւնը մարդկային բարը կ'ապահունեն, եւ
արժան եւ իրավ է որ լըմանաւ անհնիք այս աե-
րի հոսակին առաջ առնեն:

Առաջին երկրպարեան հրմանքութեան Միիթ-
թարեանց ոչ ասկան Հասարաւակադիք իրենց կար-
ծերեն յայսկացին. եւ զարմանց չէ, որ միեւնյա
ինք պատճեն իրարու Հասարաւակ գոյներով պատ-
կերացուցած են Հասարաւութեան առջեն. որով
հետեւ ամէն մասուր արտարքութեան ենթայալն
բարի կամ յուր տասնութեանց հետեւութեանն է:
Կարտացինք լըտագու մէջ, թէ Միիթթարեանը
բաւական օգտակար եղած են հայ պատին իրենց
գրական երկարացիութեաններով. բայց կը սկսն թէ
ըստ փախուց ժամանակին իրանինք քանի որ գի-
տութեանց զայտու լըցրելի. ասանին ասոր ար-
գելք եղաւ իրենց եկեղեցական վիճակը: Անշուշտ
կամաց անունու անունու, թէ զգեր չենք Հասարաւակն
թշշութեան են վիրաբուժութեան պէսպէտ մա-
սնանց վայ, եւ այն եւ այն:

Հանձեւ պայտիսի անշիլու իրաց լուսիթեան
ունի անիք: Սակայն երբ յառաջ կը խաղած ան-
եւենան սա զրոյզ, եւ միջամտի ըլլալ կը յանդ յնին
մինչեւ ի պրականյուն կամ ի իրին, այս ասեն
լուսութիւն չէն ներելի, մանաւանդ որ տիկարաց եւ
ադրբանց կը լույս քար դայիթաղութեան է: Ցաւու-
քած մասն կարդ այնինք յօրին մը այս ձիր գծիքն,
թէ Միիթթարեանն հայր Վիճնանիյ յառաջն աւելի
յարեալ էին իրենց կրօնին, եւ այժմ աւելի պա-
տասար են ի կրօնականներու քարտաց թշշութեան,
թէ Միիթթարեանց զամանակից կրօնն
երեկ չեն նկատած իրեւ. պարքուո՞ն որ նեթալայ
ըլլայ հինգամը, որով եւ փփուելու պէտք անեն-
անչ: Միիթթարեանց շնչու սահման ընթիւն, թէ ան-
արքարեան ի հաւատական եւ անարքեան այս ինչ եւ
այն ինչ կրօնի, անոյ իսկ անիերեւ կը ցուցընէ,
թէ եւ ոչ իսկ կրօնի մը վայ ներենին հանողում
անչ, և անարքեան է, որով կը անի իւր
դաւանած կրօնին վայ անարքան անչ, եւ կ'եր-
թայ կը յանդի յանձնութիւն: Հ. Թ. ԹՈՂՈՎ.

K E S L U D R E G E R

- Ն Ո Ր Հ Ր Ծ Ո Ծ Ո Ւ Վ Ա Խ Ի Ր Ի Խ Ե Ց

 26. Արդյունահարական թիվը՝ Թթվածիք, № 1-Սի նմբը՝ Թթվիք 1901: Տաշ. Վարչ Համա. Ըստ.՝ էլք ԲՇ 38: Գրն Տ Է 5 կ.:
 27. Մոխիթարյան աղջկը. — Տաղեր ու հաներ. Աղջկա-սահմանական 1900: Տաշ. Քեռու Ս. Մանյամանց: Էլք 80 Ֆուն Ը 5 կ. 40:
 28. ԳԱՐԱՍՍԱՅԻՆ ՍԻՐԱՄ. — Փորձիկ Հսկունքարան Տե-տելուղութամբ Նութի Բ. Անթերաքարաններ: Ա. տար-ի. Պողոս: Տաշ. 8. Մասնակիւն 1900: 8' Էլք Ծ+70:
 29. ՄԵԾԼԱՅՆ ՄԵԾՄՈՒՐ Ք. — Քահանական ննոնք ցույրեր: Թթվիք 1901: Տաշ. Մ. Վարդանականց: Էլք 8 Ի+10 Գրն Ը 5 կ. 40:

կարդ ըստ կարգի՝ հասուարկ ժողովրդեան համար։
Մէջ ի՞նչ դըլցյանց կ կըսէ, սկսում է ի բար հանրա-
մատչելի առջևապահական-թշկախան բրոցի սաների
շարքու, որոնց կը հետո քծեան այսպիսէ ընդ հանուու
իշխանութիւն եւ մի քանի ապրաւոյ ընթացքում կը
կազմեն մի փոքրիկ առջևապահական-թշկախան
բրագարան։

Դրայսիս մէջ ճարտար կը նկարագրուին ար-
բեցով մարտուն ինեղ վիճակը, ոգելոց ըմբռեւաց
մարդկային մարմայը քարտարապետ, ըշի պա-
տութեան վրայ ըստ արքացութեան ու
վերջապես սոյն չար ունակութեան յառաջ եկած
ծանր եւ ամբուժելի հրաւագութիւններ....

Պատուիթինը մայիս բաւականաց առելի օրինակ կ ծննդեա, թէ քանի քանի ողբեր ու պետականիներ՝ ոյս «ժամանակակից հետաւորական» իշխանութեամբ ի պարագայոց են ու — կործանած։ Ահաւորակի գերա այսօք հարուստին Եփրիկէ մը, ուր ափ մը ժաղազուրդ իւր իրաւունքը պաշտպանեալ համար երես առարի ի վեր բաւականաց առաջ իր զատեաց ազդի իրեւ և ապատիկ, քառապատիկ մձ թըշանակի բանահերոս գէւմ — — Աւսկէ իրեւ ոյս զարութիւնը։

"Բարեկրու բանակին մէջ, (կը գրէ Արքակերպ' ուր զօդան մը) "ողի հնածելու հրաման չկայ եւ մաքրան մէջ և հասարակ ուղեցի մաս- տան և լը խստի արգելութ է: Այս որպեսէք մեջ շատ հպատակուր եղաւ: Ամեն տեսակ ողի մէջ մերնինը թաքրի վայ՝ մզններ արշաւույց կ'ընթառյին, եւ ոչ ոք իր վրա տիրութեան փարզի չան- չ'ի ի ցայ ի հու տար: Առաջարահան խնանաց համաձայն պատրաստաւծ համաց ետք մերնինը բառ չեն գործածեր, ոյլ ամեն մէկն իր բաղա- ցւթեան ժամանակ հագած զգեստներ, բանեկի մէջ չեն ի հա գործածե: Համեր վերաբրու ունաց- անանքն, այս հանգի թվի փոքրի կրկն դպին և անոր յաջնորդ դիմուսան ցրտացաւ պազին կը դիմանանք: Սիրուած էինք շատ ոնդաց ամսա- կերով բաց որի մէջ այսպէս եւ անամոհիք դիմուներ անցնել, ցայ մեր հավաքած սոսանքն երեկ անուան մէջ չկանց չէր մըդունք: Պատաքազի միջնին շատ թիմչներու այս զարմանալի երեսա- թին վայ իրենց անցնած կարծիքը հարցուցի: Անոնք Խորակուն պյածախ դիմուն դիմուրու- թեան առաջնին եւ դիմուր պատճառուք՝ ոդեկից ըս- պեկիներ սպասածականն եւ կանոն է: ունի:

27. Տաղեր ու Խոնդը: Խնճիկա հաւաքը բառէ, մասեանս՝ Հարուսաւ ժողվածու մըն է կրօսկան տաղերի, շարականների, ոյլ եւ այլ բանահիւսութեանց, ժողվազական երգերի և պարերեցին, որով ցըր մասի կցածա աւանդութեան եւ իրարութեան մասից պարապահէ գործին ծաւանին:

ընդարձակելու ծառայած են, վաս զի արդեն պղի ու ոյլ ու ոյլ տակեր ցիրոսան լցո տեսած են, թշուտ բարորդին աւելըրց շնոր, ըստ որում ժամորդութիւն պահեստ ունենալուն զատ, անձնագիր անոր կրծանական ու հայրենասիրական խանքը վաս կը պահուիք: Թթերեւ աւելի լաւ կ'ըլլար, եթէ բանահանութիւն մէջ քանի մ'անկու երգերու տակ ու ու անման բանաստեղծներուն բայէ ու ուներ ներդու սենուուն: «Քանի լցուած երգու դորէւն եւ ուրիշ քանի մուգեւորի երգերը գրուելու ըլլային: Աւելի մասդրսեւեան արժանի են գ. եւ դ. մասըը որոց վրայ ասեանին հաւաքիչը ինչպես ինքը իւ յայտաբարէ, նիւթագու ու բարյացակու շառ աշխատած է: 1870 էն սկիզբան անունը Շիրտիք ու Անանդիք գիւղերը շրջանից եւ տեղացուց ընթանի երգեր լցելով գրի առած է: Բայց ցաւուի օրոք իւ խառապանիք, որ ճայնադրել շշինառով՝ սփրուած է հաւաքած երգերուն եղանակութիւնը ուսունենակ աշխատաթեամբ ոսրպիւ եւ առանց ձայնագործեան հրատարակիւք, որպէս զի գոճէ շիրոսանին եւ այսուղագրագետներուն զանոնի ձայնագրելու ամիս առաջ: Բայց իւ ձայնագրագունդ ամսաց պահանջանակ պահանջանակ ենքն գիրքու ուրիշ պահանջանակին մ'ալ առնաւ, որ ինքու շըլլալ, եւ այս է ժողովրդական իրթիւն բառերուն մեխանի եւն զամացառաւթիւնը: Ուրիշ կողմանէ Արուանձնանին ժազված ծայսներուն գրեթէ կը հաւաքարիք: Անարարկոյս գիրքու ուրիշ օւսուցչցոց եւ կարող անձանց պրապի հաւաքածայներ լցելու յորդոր զիսէ ըլլայ:

28. Փոքրի Ընկերություն. 70 էջի բաժինց եալ լոյսած առաջնա տեսարկության ըստ Նշիքի, մագար աշխարհական լեզուաւ ընթերցանության մեջ է, որպէս յարդի ծանօթ աղքաքը համար, եթէ է հոգի ըլլար, ընդէ երգացներ նախ՝ Նշիքի կորուսու կը հայտնիք երեսու, որ երգողոյի անձանաթի չէ, որու քիչ փոփոխութեամբ թարգմանութիւնն է Հայոցեամբ, պատկերազարդ իւ և մազուր պապազութեամբ, Գևահասանելի տեսարկության ըստ ի պարունակութեամբ կողմանէ իւր թերի մասերն ունի լեզուի իւր ինչ պահանջման աւ ուղղված վայ խօսիչ աւելորդ է, վանք անդամ աւ ընդհանրացած են, թե՛ս միշտ անձներից պայունէ պատ է մատնաւ կը գրե թարգմանիք, փինիք՝ մատնալ, շաներ, փինիք շներ... Այս ու ասոր նման քանի մ'ուղղվէլ մասեր գուրու հաւատիք, Ընթերցաբանին եղանակի ընդհանրապէս պահանջման աւ անդամության մեջ է

29. Ք-հ-ն-ա-յ-ի-ս ինդրէ շուրէս: — Յայտնի
է Հերթան Սերբականն Արքուն. Եպիփառուսի ժամ-
հանայական ինքիր, անոն Հրապարակ համած մէջ
աշխատասիրութիւնը, որ գնալաբանները շատ ա-
թեր ու դէմ գրութեանց առիթ էր տուած դիմու-
որաբար կիսական եւ մասամբ իւղը նաև առա-
հայու մարտիրն մէջ: Գերան. Սերբականն իր վե-
րայիշեալ 200 զաքարելի էլ ի բաղկացած երիխն
մէջ յառակ եղանակա կը շնորհի իր ենթեզեղույն
քահանայական զաքարելին մէջ սպրագ շատ մէ-
ջ դղեալ մեմբրն եւ կը խորհի ենթեզեցականց խորին
առ հոսու հետեւ առաջ առաջ առաջ առաջ առաջ:

Նամակ գլուխունց նույնառություն առջեւն առնելու համար՝ արժանաւոր հովիճանը պատրաստութեան եւն եւ։ մէկ խօսով իւր թէ ենամասն այցելութեանց ժամանակ եկեղեցականաց մասին սաստած տպառութիւնները սեւ գունզվ կը պարզէ վերին իշխանութեան առջեւ։

Գերա. Սեբաստեանի պահանութեան առջեւն առնելու թիւնը թիւն է եղած Յ. Մելքան ք.հ. իւր տուաշիայ Հասագովականի հովապարակ նետուելուն Յ. Հ. շինանի վերցիշեալ մատենին դիմաւոր ախոյան հանդիսանալու, կը չանոյն եկեղեցականց վայր բարդուած մեղադրանքն ի բաց թօթափել եւ զանոնք սպասութիւնի հովապարակել, իւր այն թէ «Արիստակէս սրբազնն... դիմում է անցած գնացած ժամանակին եւ, կիսնիսուրիսի ({կեղեղականաց խորհրդյան}) գործերից քայլելով, հանդէ է գնաւում իրեն նկատութիւն անող սինդի ու կաթողիկոսի առաջ հազին թուով կատարված, բայց նկատողութեան շնչնթարկիած սինդիի գործեր, որպիսին երի համար իմաստնակատութեան է արժանանում ինքը Սեպակեանը» (20).

Մանրամասնութեանց ինչաւ տեղըց չի վերաբերի։

Հ. Գ. Գար.

ՊԵՂԱՑՈՒՅԹ ՏԵՍՈՒՌԱԾՎ

Վեհապետ, 28 նուեմբեր 1901:

Անգլիա-Ֆրանսիա: — Քաղաքականութեան մէջ նմանը չփնտնուած անագործութեամբ մղուած պատերազմը՝ կրսնցընել տուաւ երկամեայ միջոցին մէջ Սեծին Բրիտանիոյ տիեզերաց առջեւ դարերէ ի վեր վայելած յաղթ անունը։ Անշառ դատուեցաւ պատմութեան երկաթեայ գաւազանաւ եւ զատապատուեցաւ իբր — անիրան...

„Solam interneccio nem gentis finem
debet dare!“ — Գոյցէ նորմայեցի գօրավարին (Գերմանիկոսի) պէս, ապիկար Անգլիան եւս ուզեց փորձ մը փորձել, Բարքարու համարեալ Բորերը ընաշինջ ընելով պատերազմին վերջ տալ։ Փորձեց շարանար փորձ... Արդինքը — հարիքաւոր անմեղ Բուր կանայք ու մանկունք՝ մարդկային օգնութենէ զորկի, մանուան երանին ինկան եւ զե՞ն իսկ կ'իշնան։ Բայց ինչ միթէ ասով մարդակեռոյն Անգլիա իւր դիսուած վատ նպատակին հասան կամ թէ տակաւին հասնիլ — կ'ե-

րագէ... Տարակոյս շկայ որ իւր առած այս անխոնիմ քայլին ունենալի տիուր հետեւոթիւններն զգաց. սակայն ոչ էր այլ ես դարման տանելու, երբ արդէն ընդդէմ Անգլիոյ ատելութեան խմբումը նոյանդացի տարրին բոլոր խակերուն մէջ տարածուած էր, եւ նոյն իսկ կապանդանակ, երբեմս Անգլիոյ շերօն հպատակ Հովանդացի ընչափաց Անգլիաց տեղացի անմեղ ժողովրդեան հատուցած անսպորտյոն բարբարոսութեանց այլ եւս տոկալ շկարենալով, առանց պատերազմական իիստ օրէնքներէ իիմալու՝ վրէժինորութեան դոշը պարզեցին եւ արդէն 30.000 Կորիճ՝ Տրանսվալանցած նիւթեանց թշուառ դրացի Բուրերուն օգնելու։

Հանի մը շաբաթ յառաջ անգղիական թերթերը մեծ ոգեւորմանը հրատարակեցին Լորդ Կիշնորի մէկ պաշտօնագիրը, որուն մէջ Անգլիաց արհաւրին՝ Լ. Բիթայի զնդին խորսակուիլն ու հրամանատարին ճնողապուր ճողովրիլ նկարուած էր։ Սակայն ափսնս, որ այս վերապահեալ հասկանալի պաշտօնագրոյն բովանդակութիւնը տարբեր կերպարանք առան, եղը նմանապէս Նորդին յատուկ ստորագրութեամբը հասած երկրորդ պաշտօնագիրն առաջնոյն բոլորովին ներմակ, հետեւեալը կը ծանուցանէր։ Լ. Բիթա ամենեին վնաս կրած է։ Ձինքն իւր զնդուն հանդերծ պաշարել ուզող անգղիական կրկնապատիկ ստուար զնդին առջեւէն ի փախուստ դառնալով, ետեւի կողմանէ նոյն զնդին՝ Աէնան վաշուակետին հրամանին տակ եղող վերջապահնաց վաշտակին վրայ յարձակեցաւ ու շարաշար զարկաւ։ Վարուապետին հետ 8 պաշտօնակալ եւ 58 զննուոր մեռան, 15 պաշտօնակալ ու 158 զննուոր կարելը վիրաւորուսան, երկու թնդանօթ ալ թշնամեաց ծնոք ինչնաւ։ Կապտատէ հասած հեռազգի մ'ալ կը ծանուցանէ թէ, շատ մը Բուր զօրավարներ 500 հոգուվ մինչեւ Հովաֆիլ են յատաշացած. որ է ըսել, Կապշուատէ քանի մը մղոն հեռաւորութեամբ դէպ ի հրսիսիւ։

Ասիա: — Աֆղանստանի Էմիրը — Ապաւորքահման, որ քանի մ'ամսէ ի վեր ծանր հրանեն էր, Հոկտ. 3ին վախճանեցաւ 56 տարեկան։ Հանգուցեալն Անգլիոյ